

Natuurklanken

april - mei - juni 2025 nummer 2

Natuurvereniging

KNNV

Epe-Heerde

Colofon

Wat doen wij

KNNV Epe-Heerde is een actieve vereniging. Naast ontspanning doen we inventarisaties van flora en fauna, gegevens die de landelijke databanken voorzien van nuttige informatie in ons werkgebied. Op het gebied van natuurbescherming houden we de ontwikkelingen in de regio bij en geven we advies en commentaar in het belang van de natuur.

Over Natuurklanken

Natuurklanken is het afdelingsblad van de Koninklijke Nederlandse Natuurvereniging (KNNV), afdeling Epe-Heerde. Het wordt verspreid onder de leden en verschijnt vier maal per jaar.

Coördinatie bezorging

Willie van Eldert

Redactie en digitale kopij

Lita Keuskamp, Joke van Litsenburg, Herwin Looman
Kopij naar: redactie@epe-heerde.knnv.nl
Sluitingsdatum kopij volgende Natuurklanken:
1 juni 2025.

Voor het aanleveren van foto's: zie de informatie op de website.

Contributie en lidmaatschap

Leden € 35,00 per jaar

Huisgenootleden € 15,00 per jaar

Leden van andere KNNV afdelingen € 15,00 per jaar

Contributie betalingen steeds vóór 1 maart naar:

Rabobank IBAN: NL69RABO0101.219.865 t.n.v.

penningmeester KNNV afd. Epe-Heerde, Weteringdijk 47, 8166 KS Emst

Indien u het lidmaatschap wilt beëindigen dan dient dit schriftelijk te gebeuren (via ledenadm.) vóór 1 november voorafgaand aan het nieuwe lidmaatschapsjaar.

Bestuur

Voorzitter: Harry Rijken

voorzitter@epe-heerde.knnv.nl

Secretaris: Eelco Bakker

secretaris@epe-heerde.knnv.nl

Penningmeester: Ron Roovers

penningmeester@epe-heerde.knnv.nl

Algemeen lid: Wim Oosterloo (contactpersoon natuurbescherming)

wimoosterloo@epe-heerde.knnv.nl

Algemeen lid: Erwin Reinhard

erwin.reinhard@epe-heerde.knnv.nl

Ledenadministratie

Henk Dirkzwager

ledenadministratie@epe-heerde.knnv.nl

Website

landelijk: www.knnv.nl

afdeling: epe-heerde.knnv.nl

Webmaster: Herman Snoek

info@epe-heerde.knnv.nl

Social media

Instagram: @KNNVEpeHeerde

angela.dezijn@epe-heerde.knnv.nl

Contactpersoon werkgroepen

Planten: Egbert de Boer

Paddenstoelen: Herman Snoek

info@epe-heerde.knnv.nl

Insecten: Gerard Plat

insecten@epe-heerde.knnv.nl

Geologie en Landschap: Tjada Amsterdam

geologie-landschap@epe-heerde.knnv.nl

Mossen: Mariet van Gelder

mossen@epe-heerde.knnv.nl

Vogels: Matthijs Bootsma

vogels@epe-heerde.knnv.nl

Zoogdieren: Frans Bosch

zoogdieren@epe-heerde.knnv.nl

Natuurpadcommissie

Tjada Amsterdam, Margriet Maan

Tuinambassadeur

(Elly ter Stege): Vacature

< Mandarijneend, Epe Retentievijvers Foto Jenneke Kamphuis

Inhoud

Stuurpraat	4
Begin van het jaar met nieuwjaarswandeling	5
Roofvliegen: veel haren, borstels en stekels	6
Hoe de wildcamera is gebruikt	9
Kelkzwammen	10
Onbekend? (7)	11
In Memoriam Wim Bijlsma	12
Etenstijd!	12
Een Grote burgemeester	14
Laatvliegers in de Regenboogkerk te Epe	16
Oproep!	18
Presentatie project Vitens	19

Voorblad: Rode kelkzwam, Harderbos - Biddinghuizen/ **Foto** Herman Snoek

Achterblad: Grote zilverreiger, Veessen - Welsumerwaard noord/

Foto Matthijs Bootsma

Agenda

1 april 2025

Wandelen met Wim

Wim Oosterloo organiseert een maandelijkse wandeling. Elke eerste dinsdag van de maand gaat men op pad voor een route van ongeveer 5 kilometer, telkens in een ander gebied tussen Hattem en Apeldoorn. Dit betekent dat er regelmatig even stil wordt gestaan bij flora, fauna en landschap. Binnen de groep is hier in de meeste gevallen voldoende kennis aanwezig. Het zijn leerzame wandelingen. Zowel KNNV-leden (gratis) als niet-leden (bijdrage € 2,00) kunnen hier aan deelnemen.

Opgave deelname wimooosterloo@epe-heerde.knnv.nl. Enkele dagen voor de wandeling ontvangt u per mail de informatie over vertrekplaats en een korte beschrijving van de wandeling.

22 april 2025

Insectenwerkgroep - inventariseren nachtvlinders

Locatie: Landgoed Vosbergen. Aanvang 20.00 uur

3 mei 2025

Inventarisatie Insectenwerkgroep

Locatie: Renderklippen. Aanvang 10.30 uur

6 mei 2025

Wandelen met Wim - zie bovenstaande informatie

20 mei 2025

Insectenwerkgroep: inventariseren nachtvlinders

Locatie: Landgoed Vosbergen. Aanvang 20.00 uur

25 mei 2025

1000-soorten dag - nadere informatie volgt

28 mei 2025

Inventarisatie insectenwerkgroep

Locatie: Renderklippen

31 mei 2025

Insectenwerkgroep - algemene excursie Vossenbroek

3 juni 2025

Wandelen met Wim - zie bovenstaande informatie

28 juni 2025

Inventarisatie insectenwerkgroep

Locatie: Renderklippen

< Eekhoorn, Epe Foto Ineke Buitenhuis

Stuurpraat

‘In Nederland hebben wij geen natuur’.

Wellicht voor velen van u een veelgehoorde uitspraak, die vaak door mensen in onze directe omgeving wordt geopperd: Nee, voor natuur moeten we echt het liefst in het vliegtuig stappen, ver reizen naar allerlei oorden, om ongereptheid en wildernis te ervaren. Althans, dat is een heersende opvatting geworden. Ik vind het altijd bijzonder dat best veel mensen deze aanname claimen en het vooral heel hard roepen alsof dat de enige waarheid is.

Maar de vraag in deze is natuurlijk wat wij onder het woord natuur beschouwen? De mens is immers intussen al vele duizenden jaren bewoner van deze aarde en heeft het land bewerkt, getemd en we doen alsof we eigenaar zijn van al dat moois. Maar in mijn ogen zijn we slechts een klein onderdeel; we voelen ons steeds minder verbonden met de verschillende jaargetijden en de cyclus van het nieuwe leven.

Op lokaal niveau zien we hoe tuinen worden volgestampt met stenen en grind, om vooral geen inspanning meer te hoeven verrichten om een tuin vol biodiversiteit te hebben. We zijn te druk en hebben geen zin om dit bij te houden en vooral er rustig van te genieten. Met als gevolg dat ook onze ‘natuur’ op microniveau verdwijnt. Want ga maar eens in een willekeurige tuin zitten. Zelfs in een stenen jungle trachten alle levensvormen weer een nieuwe kringloop van het leven te ontwikkelen. Onkruid (een voor mij zeer on dankbare term voor pioniersplanten) dat tussen de stenen door groeit. Mierenkolonies die al dat zand naar boven hopen om zelf weer een veilige thuishaven te creëren. Hoeveel natuur kun je op zo’n klein postzegeltje al niet zelf vinden? Nee, de primaire reactie van de mens is dat we het vooral vervelend vinden dat klinkers scheef komen te liggen... Ik denk dat dit in een notendop weergeeft, hoe veel van onze medeburgers momenteel tegen natuur aankijkt.

Ik heb heel mijn leven al een enorme fascinatie voor alles wat groeit, bloeit en beweegt in de natuur. En, ondanks dat er in Nederland in de loop van vele duizenden jaren een cultuurlandschap is gecreëerd, voelt ons land voor mij als een gebied dat nog steeds veel natuur herbergt. Natuur is bijzonder veerkrachtig, zeker in een bewerkt en gecultiveerd land als Nederland.

Vaak is dit veerkrachtige proces goed te zien in landschapsontwikkelingen, die zijn aangebracht door de mens. Binnen de kortste keren wordt het gebied overgenomen door, in mijn ogen, natuur.

Uiteraard is de natuur waarin wij leven kwetsbaar geworden en moeten we alle zeilen bijzetten voor het behoud van onze soorten.

Daarom vind ik het hartverwarmend om te zien dat steeds meer mensen willen zorgdragen voor het behoud van ons waardevolste bezit. Voor onze huidige generatie, maar zeker ook voor de komende generaties. Ik hoop in de komende periode hieraan een zinvolle bijdrage te kunnen leveren met jullie allen!

Eelco Bakker, Secretaris

< Spreeuw, Vorchten Foto Matthijs Bootsma

Begin van het jaar met nieuwjaarswandeling

Geheel volgens traditie werd ook dit jaar gestart met een nieuwjaarswandeling; deze keer georganiseerd rond viskwekerij 't Smallert in Emst. De groep werd geleid door Wim Oosterloo en Kees Planqué gaf uitleg over de inrichting en het verloop bij het nieuwe natuurgebied Achterenk. Zij konden rekenen op veel belangstelling. Na afloop was er een receptie waar voorzitter Harry Rijken de leden welkom heette en het wel en wee van onze verenigingsafdeling de revue liet passeren. Veel activiteiten staan er op de agenda: een prima start van het nieuwe jaar.

Foto's
Willie van Eldert

Roofvliegen: veel haren, borstels en stekels

Tekst Hilde Ham/ Foto's Edo Kreuzen

Onbekend maakt onbemind. Dit geldt zeker voor roofvliegen. Ik weet bijna niets van deze warmteminnende insecten, terwijl ik ze wel regelmatig fotografeer tijdens inventarisaties. De langgerekte, vaak harige jagers riepen in eerste instantie grieselgevoelens op. Die emoties zijn inmiddels getemd en hebben plaats gemaakt voor nieuwsgierigheid en verwondering.

De rovers met grote, uitpuilende ogen zijn snel. Jagen met hun slanke lichaam vooral op het zicht. Eten soortgenoten, andere vliegen, kleine wespen, vlinders, kevers, sprinkhanen en libellen. Deze boeiende en agressieve kannibalen roepen vragen op.

Zijn ze gevaarlijk voor mensen? Moet je hen mijden of omarmen? Vriend of vijand?

De taxonomische indeling ziet er als volgt uit:

Rijk	Animalia	Dieren
Stam	Arthropoda	Geleedpotigen
Klasse	Insecta	Insecten
Orde	Diptera	Tweevleugeligen
Onderorde	Brachycera	Vliegen
Superfamilie	Asiloidea	
Heel veel onderfamilies:		
Asilinae, Leptogastrinae , Ommatiinae, etc.		

Tweevleugelige vliegen en muggen komen wereldwijd met honderdduizenden soorten voor. Dazen, langpootmuggen en zweefvliegen zijn net als roofvliegen tweevleugeligen. De naam zegt het al: tweevleugeligen hebben altijd één paar vleugels. Vliegtijden variëren. Sommigen vliegen vroeg. Anderen laat. De kleine, elegante Zandroofvlieg is slechts 5 mm. De Hoornaarroofvlieg is met 30 mm de grootste. Andere kenmerken passeren de revue via foto's.

‘Hilde’, roept Gerard ergens op het Boetelerveld bij Raalte. ‘Hier zit een roofvlieg. Kun je een foto maken?’ Ik ren naar de uitkijkpost. Een metalen hek. Zie de roofvlieg. Schiet meteen een plaatje. Thuis breng ik het insect pas op naam. Een Gewone roofvlieg. Leuk, denk ik meteen. Een feest van herkenning, want enkele dagen daarvoor zie ik deze Gewone roofvlieg voor het eerst in het onderzoeksgebied van mijn Natuurgidsen Opleiding. Hoe vaker ik deze vlieg zie, des te beter en sneller gaat het op naam brengen.

Zoals te zien is bij de Gewone en Borstelroofvlieg (foto 1 + 2), hebben ze sterke, stekelige, spinachtige poten. Tijdens de jacht komen deze behaarde vangapparaten uitstekend van pas.

Een opvallende baard of borstelsnor is prominent aanwezig bij de Stekelpoot- en Gele hommelfroofvlieg (4 + 3). De zuignuit verdwijnt helemaal uit het zicht achter de lange haren. Tussen de goed ontwikkelde facetogen hebben deze insecten drie kleine, bijna onzichtbare bij- of puntogen (ocelli). De functie daarvan is tot op heden onduidelijk. Een facet oog bestaat uit tientallen tot tienduizenden, vrijwel identieke lichtdetectors. Deze liggen naast elkaar en vormen samen een bol. Om obstakels te ontwijken hebben de snelle jagers daar tijdens hun vlucht veel baat bij.

De Bosrand- en Bruinvleugelroofvlieg (*re.*) zitten op strategische en zonnige uitkijkposten langs bosranden en bospaden in loofbossen te wachten op voorbijkomende prooi. Zodra ze een lekker hapje in het vizier krijgen, slaan ze hun vleugels uit. Zetten de achtervolging in. Slaan toe met hun korte sterke zuig- en/of steeksnuut

Bosrandroofvlieg (*Neoitamus cyanurus*): bijnaam: Eikenroofvlieg. 12-17 mm. Begin mei - half september

Bruinvleugelroofvlieg (*Pamponerus germanicus*): 17-21 mm. Begin mei - begin juli

(proboscis). Injecteren het slachtoffer met verlammeende en ingewanden-verterende enzymen. Daarna zuigen ze de vloeibaar geworden inhoud van hun prooi helemaal leeg.

De Hoornaarroofvlieg (*li. onder*) is met een grootte van 18-30 mm de grootste soort die in Nederland voorkomt. De wetenschappelijke naam van deze soort *Asilus crabroniformis* is voor het eerst in 1758 geldig gepubliceerd door Linnaeus. De vleugels en het achterlijf zijn goudgeel. Vliegtijd begin juni tot eind oktober. Leeft vooral op droge heidevelden en heischrale graslanden die door koeien begraasd worden. Jaagt vanaf de grond. Op het Speulderveld bij Garderen had ik in 2012 (waar blijft de tijd?) geluk. Een Hoornaarroofvlieg in copula. Een mannetje op de rug van een vrouwtje. Dit noemen ze een kop-kophouding. De touwtrekhouding is een andere paringsvariant. Daarbij raken de achterlijfspunten elkaar aan en kijken man en vrouw niet in de ogen van de ander, maar juist in tegenovergestelde richtingen. Erg ongezeellig, maar wellicht zéér functioneel. Als er maar gezorgd wordt voor nageslacht, dan kan en mag alles. Na de paring worden de eitjes binnen enkele weken in én op planten, koeienvlaaien, dode boomstronken of op de kale bodem gelegd.

Hoornaarroofvlieg (*Asilus crabroniformis*)

Zandroofvlieg (*Philonicus albiceps*): 13-20 mm. Mei - oktober. Middenknobbel vrij klein en laag geplaatst. Pootborstels voornamelijk wit. Legboor van vrouwtje met doortjes aan uiteinde

Tweevleugeligen (Diptera) hebben een volledige gedaanteverwisseling. Larven, die uit het ei komen, zijn vaak pootloos en wormachtig. De maden leven van andere larven en kleine dieren. Ze kunnen zich razendsnel voortplanten. Hebben met andere woorden een korte generatietijd.

Op mijn RAVON reptielen- en amfibieënmonitoringsroute bij de Regelbergen zie ik jaar in jaar uit van grote afstand een Zandroofvlieg op een zandpad zitten. Zodra ik dichterbij kom, vliegt die op om vervolgens een stukje verder weer te gaan zitten. Dit patroon herhaalt zich diverse keren. Soms spelen we een spannend kat en muis spel. Tot hoever kan ik dit insect naderen? Wanneer vliegt het weg? Mede op basis van het leefgebied, droge heidevelden, is dit één van de weinige soorten die ik inmiddels meteen in het veld herken.

Dat geldt niet voor de Roodbaard- en Ringpootroofvlieg. Wanneer ik één van deze soorten tegenkom, slaat de twijfel toe. Welke is het? Mijn camera is de reddende engel. Op basis van (soms ietwat vage) foto's kom ik een heel eind in het op naam brengen. Als dit op basis van de veldgids nog niet lukt, dan is Nature Identification API,

kortweg NIA, behulpzaam. Deze automatische beeldherkenningssoftware is van Waarneming.nl en zijn mobiele apps zoals ObsIdentify, iObs (iOS) en ObsMapp (Android). NIA wordt elke dag slimmer door alle foto's die worden ingevoerd op de portalen van Observation international en in de mobiele apps.

Roodbaardroofvlieg (*Eutolmus rubibarbis*): 18-21 mm.
Eind mei - begin september. Grote, bruine soort.
Pootborstels zwart. Middenknobbel groot. Baard meestal
rossig met bovenin enkele zwarte borstels.
Let op: poten lijken soms roodachtig door dichte, korte
behaarung. Zit op stengels, takjes en bladeren. Wacht op
voorbijvliegende prooi

Ringpootroofvlieg in copula (*Tolmerus cingulatus*). 10-15 mm.
Juni - oktober.
Vrij kleine, grijsbruine roofvlieg. Schenen opvallend zwart-rood
geringd. Achterzijde dij 1 met rode streep van basis naar top

Dat het determineren van roofvliegen uiterst moeilijk is blijkt maar weer eens, als ik de volgende mededeling bij Waarneming.nl lees:

Beste Edo Kreuzen en Hilde Ham

Op basis van het aangeleverde bewijs blijkt het om een andere onder-/verzamelsoort te gaan.

*Ik heb de soort al voor jullie gewijzigd van Gewone roofvlieg - *Tolmerus atricapillus**

*>Ringpootroofvlieg - *Tolmerus cingulatus**

Met vriendelijke groeten, E de Bree

Mooi dat de admins van Waarneming.nl een oogje in het zeil houden en foutieve determinaties bijstellen.

Eufemistisch uitgedrukt zijn roofvliegen in eerste instantie misschien niet moeders mooiste? Maar monsters zijn het zeker niet. Allesbehalve. Vanuit esthetisch perspectief zie en waardeer ik hun natuurlijke schoonheid. Subjectieve schoonheid in vorm, verhouding, maat, kleur en compositie. Ieder afzonderlijk detail telt in het grote geheel. Zachtbruine strepen. Weerhaken. Geaderde, goudgele vleugels. Fraaie hangsnorren. Bolle ogen.

Functioneel gezien zijn roofvliegen ook nog eens nuttig. Ze zorgen voor een biologisch evenwicht in de natuur door het eten van (blad)wespen, lieveheersbeestjes, sprinkhanen, kevers. Te veel van de ene soort zou niet goed zijn voor de biodiversiteit in een gebied.

Op boerderijen verorberen roofvlieglarven 'schadelijke' stallarven van stalvliegen. Voor varken, koe en boer zijn roofvliegen zonder meer vrienden. Ze voorkomen ziektes (Q-koorts, Afrikaanse varkenspest), jeuk, pijn en vermindering van melkproductie bij koeien. Lang leve de boeren die gebruik maken van biologische bestrijdingsmiddelen.

Ik kan nog wel even doorgaan met foto's en het opsommen van namen. Veel te veel voor dit verhaal. Om het nog een beetje toegankelijk en leesbaar te houden vallen o.a. de blad-, stam- en grasjagers buiten dit bestek. Basta!

Met dank aan Gerard Plat voor het kritisch doorlezen van deze tekst.

Bronnen: Waarneming.nl, bnnvara.nl/vroegevogels/artikelen/moordlustige-roofvliegen

Hoe de wildcamera is gebruikt

Vorig jaar mocht ik namens de vereniging een wildcamera kopen van een donatie van Georg Fisscher. Dat was natuurlijk heel leuk, maar hoe zet je zo'n apparaat veilig in? Na enig denkwerk kwam ik tot een oplossing door de camera bij leden in de tuin te zetten.

Een Mostela

Jeroen Mos heeft een aantal jaar geleden een kast ontworpen waarmee kleine marterachtigen met succes goed gefotografeerd kunnen worden. De kast is ongeveer 60 cm lang, 40 cm breed en 20 cm hoog. In de kast bevindt zich een wildcamera aan de ene kant en een stuk regenpijp aan de andere. In de regenpijp is over de lengte een grote opening gemaakt. De pijp steekt aan twee kanten uit de kast. Kleine zoogdieren kunnen door de pijp in en uit de kast lopen. Op het moment dat ze binnen zichtbaar zijn, wordt er een foto genomen. De kast heeft de naam 'Mostela' gekregen; een combinatie van de achternaam van de bedenker en mustela, de wetenschappelijke familienaam van kleine marterachtigen.

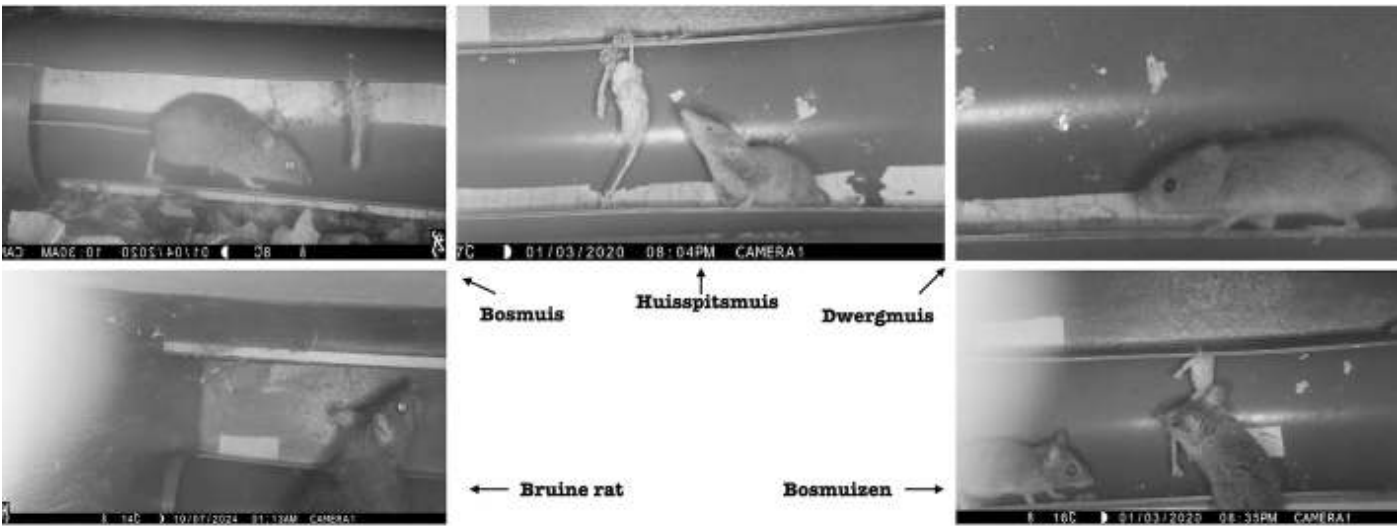
De praktijk

De kast had ik al een paar jaar geleden gemaakt en ook al uitgeprobeerd bij een paar mensen. De camera die ik er voor gebruikte, had het begeven. De nieuwe camera kwam daarom mooi van pas. Om de kans op succes wat te vergroten, wordt er wat zaad in de pijp gelegd om muizen aan te trekken. Die kunnen op hun beurt weer interessant zijn voor de martertjes. Aan de regenpijp wordt bovendien een doekje met wat geurstof bevestigd om dieren te lokken.

In 2024 heeft de Mostela in negen tuinen gestaan. Dat was steeds gedurende ongeveer twee weken. In sommige gevallen heeft de camera slechts een paar dagen gewerkt. Zie onderstaande tabel voor de resultaten.

Periode	Resultaat	Periode	Resultaat
December-Januari	Bosmuis Rosse woelmuis	September	Rosse woelmuis Huisspitsmuis
Januari	Bosmuis	September	Bosmuis Dwergmuis Huisspitsmuis
Februari	Bosmuis	Oktober	Bosmuis Bruine rat Winterkoning
April	Bosmuis Rosse woelmuis	November	Bosmuis
Mei	Bosmuis		

Alhoewel het doel niet bereikt is, zijn de resultaten toch aardig. In elke tuin is in elk geval activiteit van een of meer soorten kleine zoogdieren vastgelegd. Zelfs een Winterkoning is op de foto gekomen. Kleine marterachtigen hebben zich tot nu niet laten zien.

Vervolg

In 2025 wil ik het project voortzetten. Daarvoor zoek ik nog tuinen waar de Mostela een paar weken mag staan. Ben je geïnteresseerd? Bel, app of mail me a.u.b.

Met dank aan Jan Borst, Henk en Mariet van Gelder, Adrie Hottinga, Jan Odding, Loes Jansen, Marcel Langevoort, Max Messie en Hetty Verstraaten.

Frans Bosch - 06-40018425 - fransbosch@gmail.com

Foto's Herman Snoek

Kelkzwammen

Zaterdag 22 februari ging een kleine groep van de werkgroep paddenstoelen op zoek naar kelkzwammen in het Harderbos (bij Harderwijk, aan de overkant van het Veluwemeer). Eén van de meest opvallende winterpaddenstoelen is de Rode kelkzwam, een zwam die het best gedijt in een vochtige omgeving. In het Harderbos, een omgeving met de nodige waterpartijen, waar het op sommige plaatsen wel een oerwoud lijkt met bemoste omgevallen bomen, was het niet moeilijk om de felrood gekleurde Rode kelkzwammen te vinden. Al na het verlaten van de parkeerplaats werden ze in groten getale aangetroffen; zowel kleinere exemplaren waar het steeltje nog goed was te zien, als grotere tot wel 5 cm.

En passant werden er ook nog veel andere soorten (in totaal zo'n 30) gevonden, waaronder een behoorlijke hoeveelheid Judasoren. Maar de prachtige kelkzwammen voerden wel de boventoon!

Eerste nieuwsbrief KNNV Epe-Heerde

Om leden en belangstellenden te informeren over bijzondere activiteiten en projecten is in maart de eerste nieuwsbrief van onze afdeling verschenen.

Leden en eerder aangemelde belangstellenden hebben de eerste uitgave inmiddels ontvangen; aanmelden kan via de website.

Onbekend ? (7)

Tekst Gerard Plat/ Foto Hilde Ham

Tijdens onze inventarisaties op het Vitens-terrein in Zuuk zagen we een micro-nachtvlindertje met lange sprieten op een Pinksterbloem. Voor ons een tot dan toe onbekende soort, die alleen al door zijn fraaie naam, een plaats hoort te krijgen in deze rubriek. En hoe eenvoudig is het; het zit op een Pinksterbloem, is een micro-nachtvlindertje (mot) en heeft lange sprieten. Dus: de Pinksterbloemlangsprietmot (*Cauchas rufimitrella*). Zoals gezegd een soort die voor (sommigen van) ons onbekend was maar die beslist niet zeldzaam is. Voor 2010 waren er nog maar weinig atlasblokken (5 x 5 km) met waarnemingen. Vanaf dat jaar zie je in de verspreidingsatlas het aantal atlasblokken flink oplopen. Volgens specialisten heeft dit vooral te maken met het zogenaamde waarnemerseffect. De beschikbaarheid van digitale hulpmiddelen maakt het toegankelijker en met het groter aantal waarnemers nam ook het aantal waarnemingen flink toe.

De Pinksterbloemlangsprietmot is een zogenaamde dag-actieve micro-nachtvlinder uit de familie van de langsprietmotten. In Nederland komen ongeveer 20 soorten langsprietmotten voor. De naam is een verwijzing naar het uiterlijk van de (met name mannelijke) vlinders, die lange antennen bezitten. En die van het mannetje zijn dan weer langer dan die van het vrouwtje. De Pinksterbloemlangsprietmotten zijn maar klein, met een spanwijdte van negen tot twaalf millimeter. De sprieten van de mannetjes zijn tot wel twee keer zo groot als de lengte van de voorvleugel, die van de vrouwtjes zo'n anderhalf keer. De vlinders worden veelal rustend alsook nectar-nuttigend op Pinksterbloemen aangetroffen. Een enkel keer zitten ze ook wel op het Look-zonder-look. De vlinder foerageert op de bloemen van de Pinksterbloem en het vrouwtje zet haar eitjes erop af. De rupsen leven van de zaden voordat ze verpoppen. Pinksterbloemen zijn dus niet

alleen voedselplant maar ook waardplant voor de rupsen. Het verdient dan ook de aandacht om niet direct na de bloei de uitgebloeide planten af te maaien. Ook voor het Oranjetipje zou dit gunstig zijn, die zet immers haar eitjes op de Pinksterbloemen af. Bij het bepalen van het tijdstip van maaien is het belangrijk om niet alleen te denken aan de plant als voedselvoorziening, maar ook huisvesting en waardplant zijn voor de rupsen belangrijk.

Dus opletten als de Pinksterbloemen komend voorjaar weer bloeien.

< Pinksterbloem

Foto
Herwin Looman

In Memoriam Wim Bijlsma

Wim was helemaal in zijn element bij de KNNV. Ruim dertig jaar lang heeft hij heel wat tijd en energie gestoken in het zoeken naar geschikte locaties voor de algemene herfst- en voorjaarskampen van onze KNNV-afdeling. Vooraf reisde hij met zijn familie en met behulp van de vele topografische kaarten, naar de gekozen bestemming om de accommodatie grondig te inspecteren. Voor Wim was dit geen enkel probleem, gezien het feit dat taxi rijden zijn grote hobby was. Tijdens de kampen zorgde hij, op zijn eigen speciale manier, voor het ontbijt. Wim was al vroeg uit de veren om elke ochtend het brood bij de plaatselijke warme bakker te halen, de koffie en de thee voor ons klaar te zetten en onze thermoskannen te vullen. Hij stond erop dat we tijdens en/of na de excursies, een stop zouden maken voor koffie met gebak of een speciaal biertje uit de streek.

Wim heeft jarenlang, met zeer veel passie, de coördinatie en de bezorging van de Natuurklanken op zich genomen. Hij kon zich enorm opwinden als de tekst niet tijdig werd aangeleverd. Daarnaast is hij een tijdje secretaris

en redactielid geweest en zorgde hij vele jaren voor de ledenlijst. Zijn computerkennis kwam daarbij goed van pas. Ten tijde van de overgang van de schrijfmachine naar de computer heeft hij veel voor onze vereniging betekend. Behulpzaam als Wim was, heeft hij menig lid op weg geholpen om beter met de computer te kunnen werken.

Wim, een natuurbeschermers in hart en nieren en fel tegenstander van de bomenkap in zijn omgeving, is kort na het overlijden van zijn echtgenote Paula, op 83-jarige leeftijd overleden.

Dini Kornegoor

Etenstijd !

Het lukt steeds vaker om met de moderne beschikbare opname-apparatuur (en niet te vergeten een geïnteresseerd oog van de waarnemer), de bewegingen van vogels vast te leggen. Zie op de volgende pagina opnames van: Blauwe reiger (1+9), Zwarte kraai (2+5), Pimpelmees (3), Steenuil (4), Havik (6), Zilvermeeuw (7) en Raaf (8).

Foto's: Herwin Looman, Matthijs Bootsma, Henk van Woerden, Max Messia, Jan Borst, en Willie van Eldert

< Sperwer - meer zien? Bekijk het filmpje op de website

Een Grote burgemeester

Tekst Hilde Ham/ Foto's Edo Kreuzen

De Veenoordkolk bij Deventer is een bekend wandel- en vogelgebied. 's Ochtends vroeg biedt het vogeluitkijkpunt met de opkomende zon schitterend strijklicht en prachtige vergezichten. Na het middaguur is het handiger om met de brug van de A1 in de rug over het water en grasrijke dijken te speuren. Smienten, Canadese ganzen, Kok-, Storm- en Zilvermeeuwen, Berg-, Krak- en Wilde eenden, Grote zilverreiger, Fuut en IJsvogel zijn regelmatige gasten die op onze soortenlijst staan. De Grote burgemeester ontbreekt nog. We springen een gat in de lucht, als we via www.waarneming.nl ontdekken dat deze zeldzame gast in de Veenoordkolk overwintert. De volgende morgen is helder. Bij het krieken van de dag staan we op. Zonder ontbijt stappen we in de auto, rijden naar Deventer, parkeren onze VW, lopen snel de dijk op en zien slechts één mevrouw met een telescoop staan. 'Zit hij er nog?'

'Jullie hebben pech. Hij zat net heel dichtbij, maar een traumahelikopter heeft een minuut geleden alle vogels opgejaagd.' Ze tovert snel een foto op haar toestel tevoorschijn. *'Kijk eens hoe mooi hij is en hoe dichtbij hij zat.'* De tweede poging levert ook géén succes op.

'De vogel is over de A1 richting vuilstort gevlogen.'

Attero, het afval recyclingsbedrijf, locatie Wilp, vinden we snel. We scharrelen rond en speuren alle daken af. Zodra we één voet op het terrein achter de toegangspoort zetten, komt een aardige, geel gehelmde mevrouw op ons aflopen.

'Om veiligheidsredenen mogen jullie hier niet komen. Dit is ten strengste verboden gebied. Vanaf de parkeerplaats mogen jullie kijken.'

Eerlijk gezegd zijn we niet verrast door haar reactie. In Oman werden we op vuilverwerkingsterreinen soms gedoogd, dan weer weggestuurd. Bij ons tweede bezoek aan Attero klimmen we op een smalle, hoge dijk met steile helling. Het uitzicht op sluiers van mist, stortbakken vol vuil, heen en weer rijdende hefrucks en een spektakel van krijssende meeuwen, strijdende Kauwtjes, vinken en een eenzame Witte kwikstaart is fenomenaal. Aan de andere kant van het hek is Big Brother watching us. Na amper vijf minuten fietst een bewaker naar ons toe.

'Mag ik jullie vragen wat jullie aan het doen zijn?'

'We zijn op zoek naar de zeldzame Grote burgemeester die bijna elke dag bij u op bezoek komt.'

'Weet u dat dit eigen terrein is?'

'Ja, maar gisteren heeft uw collega ons verteld dat we vanaf de parkeerplaats rond mochten kijken. Deze wal grenst pal aan het parkeerterrein en vanaf dit standpunt hebben we uitstekend zicht op de meeuwen.'

'Mmmm... (een moment van stilte)... Wilt u wel heel erg voorzichtig bij het dalen zijn? De helling is, zoals u weet, erg steil en glad. Val niet.'

'We zijn voorzichtig.'

Terwijl de vriendelijke man zich al omdraait om naar het hoofdgebouw te fietsen, wil hij op de valreep nog iets kwijt. *'Weet u dat er hier soms ook heel erg veel ooievaars te vinden zijn?'*

'Nee. Dat wisten we niet. Wel heel erg leuk om te horen. Fijne dag.'

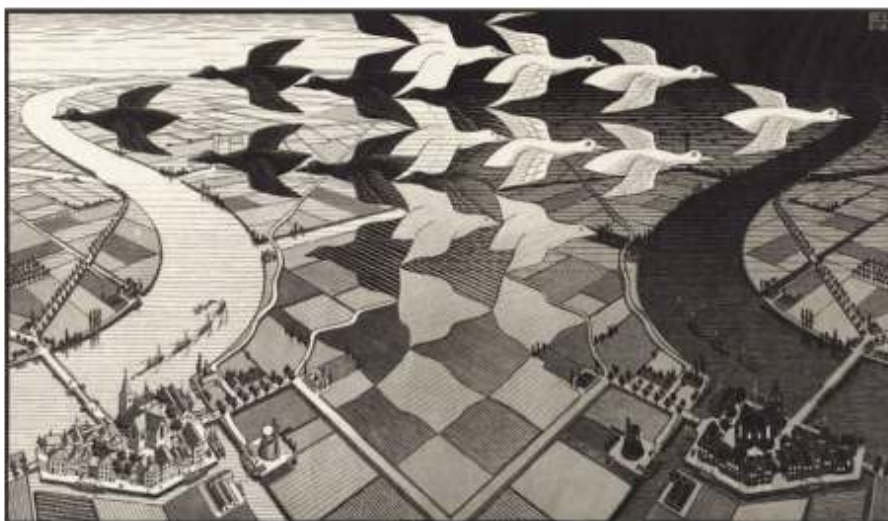
De Grote burgemeester laat zich zien noch horen. In de winter is hij nogal zwijgzaam en mocht hij al enig geluid produceren, dan is het onmogelijk om dit te kunnen onderscheiden te midden van de honderden hongerige vogels op de rijke voedselbron.

Plotsklaps poseert een Pontische meeuw in winterkleed met zwarte, slanke, rechte snavel pontificaal voor onze camera. De uit Oost Europa afkomstige meeuw voelt zich thuis in het stedelijke rivierengebied en op grote open wateren. Tijdens de zomermaanden juni en juli is hij relatief schaars. In 2012 broedde deze meeuw voor het eerst in Nederland (bron Sovon). Voorheen werd de Pontische meeuw beschouwd als ondersoort van de Zilvermeeuw. In onze Sovon Atlas van de Nederlandse Vogels uit 1987 ontbreekt de soort nog. Bij nadere bestudering blijkt het om een tweedejaars exemplaar te gaan. Op de ietwat wazige foto zijn de zwarte kraaloggies, spierwitte kop, bruine tertials met witte toppen en de bruine strepen in de achterhals goed te onderscheiden.

Pontische meeuw >

In mijn eentje onderneem ik een laatste poging om de Grote burgemeester te ontmoeten. Terwijl het nog te donker is om lucht en water of welke vogels dan ook te kunnen onderscheiden, spookt M.C. Eschers (1898-1972) houtsnede 'Dag en Nacht' door mijn nog dromerige hoofd. Zijn bochtige rivier, stadje en geabstraheerde vogels in zwart-wit én in spiegelbeeld doen me denken aan Deventer, de kronkelende IJssel, uiterwaarden en kolken. Gewoon de pracht van alledag fantasievol en ritmisch door de Friese graficus in beeld gebracht.

Dag en Nacht

Een Grote burgemeester vertoont eveneens ritmiek. 's Nachts slaapt hij in de Veenoordkolk. Overdag bivakkeert de opportunistische alleseter op de vuilnisbelt, loerend naar voedsel. Zijn maaltijden bestaan uit dierlijk materiaal met eieren, vis, jonge vogels, kleine zoogdieren, schelpdieren en aas. In de winter is hij tamelijk honkvast. Hij blijft vaak maandenlang op dezelfde plekken rondhangen. Zomers trekt de *Larus hyperboreus* eropuit. Mijn speurtocht levert niets op. Onverrichter zake keer ik huiswaarts.

De rest van die dag staat in het teken van spullen pakken voor een verblijf van twee weken op het wonderschone eiland Texel met zijn Schorren, Vogelboulevard (Wagejot, Utopia), Slufter, Muy en Mokbaai. Ondanks de kou, sneeuw en harde wind genieten we volop van Eiders, Brilduikers, Lepelaars, Kanoeten, Kluten, Kleine- en Wilde zwanen, Wulpen, Rotganzen, Paarse strandlopers, Strandleeuweriken en luidruchtige Scholeksters. In het haventje van Oudeschild maken de Zeekoet en de zeer zeldzame Zwarte zeekoet ons blij.

Als klap op de vuurpijl ontdekken we langs de kant van de weg de Grote burgemeester met roze snavel en zwarte top te midden van Storm-, Kok- en Zilvermeeuwen. Een volwassen exemplaar doet zijn naam eer aan en is fors met 63-68 cm. Zijn spanwijdte liegt er ook niet om: 138-158 cm. Vol verwondering kijken we ademloos naar zijn trappelen in het gras, poedelen in de plasdras en minutieus poetsen van zijn vleugels.

Grote burgemeester

Eindelijk vinden we de vogel waar we niet meer naar op zoek waren. Toeval levert vaak de leukste verrassingen op. Ga dus niet op zoek maar kijk, luister, ontdek en geniet.

Laatvliegers in de Regenboogkerk te Epe

Tekst & foto Frans Bosch

Op 20 augustus brandde de Regenboogkerk in Epe af. Van het gebouw bleef niets over. In de kerk bevond zich een kolonie Laatvliegers (*Eptesicus serotinus*) die jarenlang gevolgd is. Aan die observaties is nu een rigoureuze einde gekomen.

De Regenboogkerk staat aan de Beekstraat. De plattegrond van de kerk is een kruis. Aan elk uiteinde daarvan is een hoge gevel met een zadeldak. Van de nok tot aan de goot is de afstand ongeveer tien meter. De goot zit ongeveer op vier meter hoogte. Aan de zuidoostelijke gevel is een antenne bevestigd. Aan de gevel met de antenne is ook een uitbouw gemaakt van één verdieping met een plat dak. De uitbouw heeft de naam De Antenne gekregen. Dit is het enige deel van de kerk dat niet verwoest is. Het zal wel gesloopt worden, omdat het flink beschadigd is.

Vanaf 1997 wordt de kolonie jaarlijks geteld. Daarvoor zijn enkele tellingen geweest, waarvan alleen die van 1991 (15 ex.) bewaard is gebleven. Van de kerk is dus al 34 jaar bekend dat er Laatvliegers verblijven. In de eerste jaren zijn de tellingen door mij alleen uitgevoerd. Dat kan de aantallen enigszins negatief beïnvloed hebben. Later is de telling zo georganiseerd, dat elke gevel door minstens één persoon geteld wordt. Dan worden vanuit de noordoostelijke gevel nauwelijks uitvliegende dieren gezien; in de meeste jaren geen, terwijl er wel Gierzwaluwen invlogen. Van de andere drie gevels is de noordwestelijke de meest favoriete voor het uitvliegen. De meerderheid van de Laatvliegers vliegt dan van de kerk naar de sportvelden van een middelbare school een paar honderd meter verder.

Van 2002 tot 2011 groeit de kolonie bijna elk jaar. Van 30 dieren tot 101. Daarna is de groep een paar jaar stabiel. Vanaf 2016 lopen de aantallen geleidelijk terug tot 30 in dit jaar. De tellingen worden binnen de eerste helft van juni verricht of de laatste twee dagen van mei verricht. Op 14 juni 2013 is de zolder bezocht.

De Laatvliegers bevinden zich dan tussen twee dikke, staande balken waar een balk tussen ligt. Dit is de enige plaats waar zich op dat moment vleermuizen laten zien, wat niet wil zeggen dat het ook de enige plaats geweest is.

In 2016 is een plan bedacht en uitgevoerd om meer informatie over deze kolonie te krijgen.

Opzet

Er leven twee vragen. Wanneer komen de Laatvliegers naar de kerkzolder? Door de vraag zo te stellen, wordt uitgegaan van de veronderstelling dat de dieren er niet overwinteren. Als dat wel het geval is, hopen we daar ook achter te komen. Daarnaast zoeken we antwoord op: wanneer vliegen de jonge dieren mee? Een extra gegeven kan het aantal jonge dieren zijn.

Uitvoering

Vanaf april 2016 zijn er observaties of tellingen uitgevoerd door een of meer personen. Leden van de Vleermuiswerkgroep Gelderland, klachtenafhandelaren van Stichting Landschapsbeheer Gelderland (SLG) en leden van de KNNV Epe-Heerde stellen zich om de drie weken rond de kerk op. Daarnaast zijn aanvullende observaties en tellingen gedaan door de schrijver.

Van het schema is in de vakantieperiode iets afgeweken. De telling van 1 juni valt samen met de startavond van de SLG. Er zijn die avond daardoor veel tellers aanwezig. Voor elke telling wordt genoteerd: de datum, tijdstip van zonsondergang, begin- en eindtijd van de observatie, eerste uitvlieger, laatste uitvlieger, de activiteit van de vleermuizen, het aantal personen en uiteraard het aantal uitvliegende vleermuizen. Dit laatste wordt opgesplitst in de subtotalen per gevel. In de tabel hieronder worden de meest relevante gegevens weergegeven.

Resultaten

Bij de eerste observatie op 1 april zijn geen uitvliegende Laatvliegers te zien. Wel komen er enkele dieren naar de kerk toe, zwermen een beetje en vertrekken weer. Er is slechts een persoon, aanwezig. Die heeft vanaf het observatiepunt drie gevels goed tot redelijk goed kunnen bekijken. Uit de vierde gevel vliegen, zoals gezegd, doorgaans geen of weinig dieren uit. Een paar dagen later zijn er gedurende 26 minuten aanwezigheid geen vleermuizen te zien. Wel lijkt er vleermuisgeluid uit de kerk te komen. Op 11 april is de waarnemer bijna drie kwartier aanwezig. Er vliegt één Laatvlieger uit. Anderhalve week later is de eerste telling met meerdere personen. Er vliegen geen dieren uit en ook is er geen enkele vleermuisactiviteit in de omgeving. Op 13 mei is dat wel anders. De vijf waarnemers tellen samen 78 uitvliegende laatvliegers. Dat aantal loopt nog op tot 95 op 1 juni. De volgende drie tellingen is het totaal iets lager: 86, 84 en 88. Deze tellingen zijn op 24 en 25 juni en op 15 juli. Op 12 augustus zien twee tellers dat er dieren uitvliegen die in de buurt van de kerk langzaam en wat onhandig rondjes vliegen. Ze tikken soms de kerk weer even aan en enkelen kruipen al snel weer naar binnen. Een van de dieren met dit gedrag heeft voor het uitvliegen ruim tien minuten onder de dakpannen aan de muur geroepen, voordat het gaat vliegen. We denken dat het hier om jonge dieren gaat.

Datum (2016)	Zon onder	Eerste (uitvlieger)	# Uitvliegers	Activiteit van de vleermuizen	# Personen
01-04	20:14	20:41	0	Beetje zwermen	1
05-04	20:21	20:54	0	Geluid uit de kerk	1
11-04	20:31	21:16	1	Uitvlieger	1
22-04	20:50	n.v.t.	0	-	4
13-05	21:25	21:48	78	Uitvliegers	5
01-06	21:51	22:10	95	Uitvliegers	15
24-06	22:04	21:59	86	Uit- en invliegers	5
25-06	22:04	22:19	84	Uitvliegers	1
15-07	21:53	21:40	88	Uitvliegers	5
12-08	21:09	21:05	38	Uitvliegers	2
24-08	20:44	20:55	10	Uitvliegers	1

Het lijkt erop dat de Laatvliegers in de periode eind april – half mei bij de kerk arriveren, nadat ze elders overwinterd hebben. Na 13 mei neemt het totaal aantal dieren nog behoorlijk toe. Mogelijk komen de dieren dit jaar verspreid over een langere periode tussen 22 april en 1 juni naar hun voortplantingsplaats. De eerste vraag is hiermee enigszins beantwoord. Door meer waarnemingen in deze periode te doen, is mogelijk een nauwkeuriger antwoord te geven.

Jonge dieren vliegen in elk geval op 12 augustus mee uit. Uit het feit dat het totaal aantal dieren op die dag al flink afgenomen is, valt af te leiden dat de eerste jonge laatvliegers al eerder uitvliegen. Dat moet dan na 15 juli gebeurd zijn, want op die dag was er nog niets van te zien. Als de laatste jonge dieren voor het eerst uitvliegen in de periode dat de kolonie zich al verspreidt, zal het aantal jonge dieren en daarmee het percentage van de reproductie moeilijk vast te stellen zijn. Om te weten wanneer de eerste jonge dieren meevliegen, zullen er vanaf 15 juli meer waarnemingen gedaan moeten worden.

Achteraf is onze activiteit van 2014 een geruststelling. Het aantal dieren neemt van het hoogste aantal begin juni tot de derde week van augustus af. Wanneer die afname precies begint, is niet duidelijk. In 2014 zijn er op 24 augustus nog 10 van de 95 dieren aanwezig. Dat is ongeveer 10 procent. Als het aantal dieren bij de brand in gelijke verhoudingen afgenomen is, zijn er ongeveer drie vleermuizen aanwezig geweest. Of die zich op tijd in veiligheid hebben kunnen brengen, is niet duidelijk.

Het was niet mogelijk geweest deze waarnemingen te doen zonder de hulp van meerdere tellers. Zij worden allen hartelijk bedankt voor hun inzet.

Dit artikel is eerder verschenen in de VLEN-Nieuwsbrief

OPROEP !

De insectenwerkgroep heeft een best wel ambitieus plan voor het inventariseren van de Renderklippen dit jaar. Een aantal activiteiten moeten we binnen de werkgroep nog afstemmen maar er staan ook een aantal gepland. Bijvoorbeeld een opvolging van de nulmeting libellen van het Pluizenmeer en Wollegrasven uit 2022. Verder gaan we nachtvlinders kijken op een aantal geschikte nachten.

Als we tijd en genoeg man/vrouw kracht hebben kunnen we bijvoorbeeld ook nog een specifiek onderzoek doen naar een bepaalde soort of soortgroep die iets kan zeggen over de specifieke omstandigheden van het gebied. Denk hiervoor bijvoorbeeld aan de Helvlinder of het Heideblauwtje. Natuurlijk gaan we het insectenhotel dat we vorig jaar tijdens de Natuurdag hebben geplaatst zoveel als mogelijk volgen.

Ook al ben je geen lid van de werkgroep dan kun je nog bijdragen aan het onderzoek van de insectenwerkgroep. Daarom vragen wij van iedereen die op de Renderklippen een insect ziet, deze te fotograferen en de foto naar mij te sturen. Zelf invoeren (op waarneming.nl) is nog beter, maar geef even een seintje van "ik heb vandaag een ingevoerd die ik gezien heb op de Renderklippen". Kortom alles is welkom ook als je niet zeker bent van de soort. Ook een verzoek aan de andere werkgroepen om bij het inventariseren te letten op insecten.

Hopelijk word ik blij verrast met veel meldingen/foto's.

Gerard Plat

E-mail: insecten@epe-heerde.knnv.nl

Renderklippen (Pluizenmeer) - Foto Herwin Looman

Presentatie project Vitens

Op de werkgroepenavond van 12 maart j.l. werden de bevindingen gepresenteerd van de inventarisaties op de Vitens-terreinen in Epe. Het betreft het gebied rond de infiltratievijvers bij de Dellenweg en rond de vijvers in Zuuk. De informatie die deze inventarisaties hebben opgeleverd levert een bijdrage aan inrichting, beheer en onderhoud door Vitens.

Saskia Vleeming van Vitens gaf na afloop een toelichting op de natuurmaatregelen die er worden getroffen en wat Vitens met deze data doet. Aan het eind konden er nog vragen worden gesteld aan Jan Hop van Vitens over het natuurbeheer van Vitens.

Een goed overzicht van het totale resultaat, met aanvullende uitleg van Vitens vertegenwoordigers, maakte dit een geslaagde avond.

Foto's Herman Snoek

[Bekijk de hele presentatie op de website](#)

Havik, Epe Zuuk, 't Vossenbroek

Foto Jan Borst

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

www.editoo.nl

Indien onbestelbaar retour: Spoorlaan 55, 8162 BR EPE